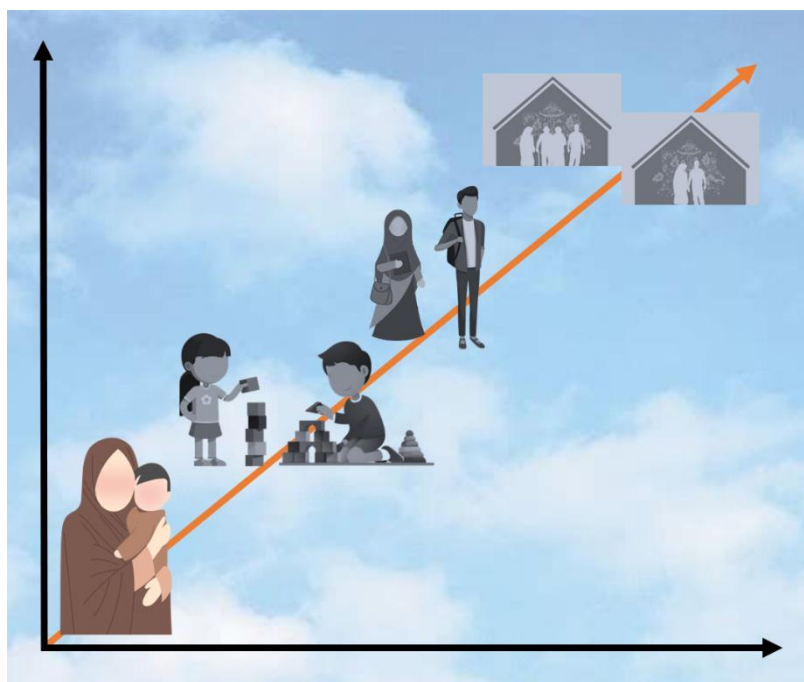

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين. اللهم صل على محمد و آل محمد و عجل فرجهم

فرزند باعرضه من (۱)

راهکارهای توانمند سازی فرزندان
طفل نوپای من

مدرسه دانشجویی
اهل بیت (ع)
(خانواده)

مدرسه دانشجویی
ابرار
(علوم اجتماعی)

فهرست

۳.....	سخنی با ارائه‌دهنده.....
۶.....	مقدمه.....
۹.....	اقتضائات فرزند در دوره طفولیت.....
۱۱.....	اقتضائات طفل از منظر توان‌های طبیعی.....
۱۱.....	اقتضائات طفل از منظر توان فطری.....
۱۱.....	اقتضائات ساختار وجودی در طفل.....
۱۴.....	اقتضائات طفل از منظر توان القاء‌پذیری.....
۱۷.....	نقش مادر در تربیت طفل.....
۲۰.....	نقش پدر در تربیت طفل.....
۲۲.....	نقش روابط والدین با یکدیگر در تربیت فرزند.....
۲۴.....	خاتمه.....
۲۶.....	فهرست منابع و مآخذ.....

سخنی با ارائه‌دهنده

مجموعه متون مرتبط با حوزه خانواده به منظور تربیت ارائه‌دهندگان در راستای توانمند و آگاه‌سازی والدین و خانواده‌ها نسبت به مسائل و موضوعات حوزه خانواده تدوین شده است. هدف از تألیف این مجموعه، فراهم نمودن ساز و کارهای امکان آموزش همگانی برای اصلاح سبک زندگی در راستای تحقق خانواده‌های توحیدی و تربیت فرزندان موحد و توانمند از دل این خانه‌هاست؛ خانه‌هایی که مزین به نور الهی بوده و هیچ داد و ستد و ابراز اجتماعی آنها را از یاد خدا و حرکت در مسیر رضایت الهی غافل نمی‌کند.

«طفل نوپای من»، بخش اول از مجموعه «فرزند باعرضه من»، با هدف آموزش ارائه‌دهندگان جهت آگاهی دادن به والدین و سرپرست فرزندان تدوین شده است تا با آموزش اصول و مهارت‌های لازم به آنها، مقاصد تربیتی این دوره متناسب با اقتضائات فرزند نوپا محقق شود.

با توجه به نظام‌نامه تربیت نیرو در حوزه خانواده^۱ پیشنهاد می‌شود کارگاه‌های مرتبط با این مبحث، توسط افرادی ارائه شود که در پایان دوره تدبیر در سوره‌های مکی قرار دارند تا احاطه به نظام موضوعات و مسائل در این زمینه داشته باشند.

ارائه‌دهندگان این مباحث لازم است به این نکته توجه داشته باشند که ارائه متون حاضر منوط به تسلط علمی ارائه‌دهنده بر نظام موضوعات حوزه مد نظر است. همچنین شناخت مخاطب و توان تفصیل مطالب متناسب با مخاطب، در ارائه‌ها از اهمیت زیادی برخوردار است که از توانمندی‌های قرآن‌پژوهان پس از گذراندن دوره تدبیر در سوره‌های مکی می‌باشد.

همچنین متون حاضر، مجموعه‌ای از موضوعات در حوزه خانواده می‌باشد که تسلط به مفاهیم برآمده از قرآن در این موضوعات ضروری است. در متن‌های پیش‌رو، از بیان مثال و مصداق و ارائه تمرین پرهیز شده است. چرا که قصد از طراحی و تدوین این سیر، مجهز شدن خانواده‌ها به قدرت ذکر است. توان ذکر و اتصال به حق، بدون فعال شدن توان تفکر امکان‌پذیر نمی‌باشد.

این متون، اصول و چهارچوب مرتبط با موضوعات را در اختیار ارائه‌دهندگان قرار می‌دهد و ارائه‌دهنده متناسب با مخاطب و با تسلطی که بر نظام موضوعات دارد، موضوعات را تفصیل می‌دهد و برای مخاطب

^۱ برای مطالعه نظام‌نامه تربیت نیرو در حوزه خانواده از طریق آدرس <http://quranetratschool.ir/?p=۲۰۹۷۵> اقدام کنید.

واضح می‌نماید. بیان مثال و مصداق در روند تدریس مانع از فعال‌شدن تفکر در مخاطب شده، و غرض سیر آموزشی را مختل می‌نماید.

قاعدتاً، با شناخت صحیح و تفصیلی نسبت به موضوعات و مسائل در خانواده و با فعال کردن قدرت تفکر که خداوند متعال در همه انسان‌ها به ودیعه نهاده است، مخاطب می‌تواند:

- وضعیت مطلوب را به خوبی بشناسد،
 - شرایط و وضعیت موجود خود را به درستی مشاهده، تجزیه و تحلیل کند،
 - برای دستیابی به نقطه مطلوب برنامه‌ریزی و عمل نماید.
- ارائه‌دهندگان لازم است توجه داشته باشند به هیچ عنوان شرایط افراد، روحیات، تعاملات و بستر عمل آنها یکسان نیست و نسخه پیچیدن و باید و نبایدهای مصداقی و جزئی می‌تواند برخلاف هدف این مجموعه متون، باعث اختلال در سبک زندگی و تفکر مخاطبین شود.
- توجه به این نکته نیز ضروری است که بر اساس نظام‌نامه تربیت نیرو در حوزه خانواده، افراد در دوره تدبیر در دعا، توان مشاوره‌های فردی و اجتماعی را در حوزه تخصصی‌شان پیدا می‌کنند؛ بنابراین ارائه‌دهندگان این مطالب باید به صورت جدی از ارائه مشاوره و پاسخ به سؤالات مصداقی پرهیز نمایند.
- از آنجا که پرورش‌دهنده و تربیت‌کننده، منحصرأ رب عالمیان است، لازم است در مسیر پرورش فرزندان، بایدها و نبایدها و اصول و قواعدی که خدا معین نموده است شناخته و رعایت شود؛ بنابراین برای پرداختن به این موضوع، لازم است ارائه‌دهنده از موضوعات زیر آگاهی لازم را بر اساس آیات قرآن و روایات داشته باشد:

✚ انسان و غایت رشد او

✚ رشد و مؤلفه‌های آن

✚ اقتضائات دوره کودکی و طفولیت (قبل از بلوغ جسمی)، مقصد رشد در این دوره در راستای غایت

رشد در انسان

✚ مؤلفه طیب به‌عنوان مهم‌ترین مؤلفه رشد در دوره طفولیت

✚ نقش تربیتی زوجین و والدین در این دوره

✚ و ...

به این منظور لازم است ارائه‌دهندگان این مبحث، با مطالعه منابع زیر، نسبت به موارد مطرح شده تسلط داشته باشند:^۱

- کتاب تدبیر در ساحت بیت
- کتاب تدبیر در ساحت جامعه
- کتاب دوره‌های رشد تفکر اجتماعی ۱، تعلیم کلام و تأدیب نطق
- کتاب دوره‌های رشد تفکر اجتماعی ۲، بلوغ عاطفی
- کتاب ساختار وجودی انسان
- کتاب ساختار وجودی جامعه
- کتاب خانه‌ای متصل به خانه رسول، دفتر اول و دوم
- کتاب تفکر امّی؛ پایه‌ای‌ترین توان دریافت حقایق
- کتاب اصول و مهارت‌های بلوغ با هم بودن
- کتاب اصول و مهارت‌های تربیت کودک ۲ تا ۷ سال با رویکرد طیب‌گزینی
- سند بایسته‌های تربیت کودک طیب
- کتاب چگونه با کودکان خود طیب سخن بگوییم؟
- کتاب معناشناسی طیب و خبیث
- کتاب فرایندشناسی طیب
- کتاب نظام‌سازی طیب
- کتاب اصول و مهارت‌های شادکامی مبتنی بر قرآن و روایات
- سند مبانی لباس و بایسته‌های پوشش

^۱ جهت تهیه این کتب به سایت انتشارات قرآن و عترت علیهم‌السلام به آدرس <http://quranahlebayt.com> مراجعه شود.

همچنین برای دسترسی به محتوای آموزشی-تخصصی این کتب، به آدرس‌های زیر مراجعه شود:

- https://ble.ir/khanevade_jamei_tohidi
- https://www.aparat.com/khanevade_jamei_tohidi آموزش-تخصصی-خانواده-و-جامعه-توحیدی

با تولد فرزند، در برنامه زندگی و فعالیت والدین تغییراتی ایجاد می‌شود. مسئولیت نگهداری از طفل تازه متولد شده که هیچ نوع توانمندی در رفع نیازها و مراقبت خود ندارد، بر عهده والدین است؛ بنابراین از جمله وظایف والدین در این دوره می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- نگهداری فرزند
- رفع نیازهای او
- مواجه شدن با طفل به گونه‌ای که توانمندی‌های طبیعی او محقق شوند و رشد یابند، و همگام با این رشد، امکاناتی که خداوند به صورت فطری در او به ودیعه نهاده نیز بروز یابد.

لازم است والدین بدانند، هر انسانی که متولد می‌شود، دارای گوهر فطرت است؛ بنابراین انسان در ذات وجود خود طالب وجود، رشد، خیر و در مجموع طالب خداست. تنها چیزی که مهم است در مسیر رشد هر انسانی مدنظر قرار بگیرد این است که فطرت او زنگار نگیرد تا در هر دوره متناسب با فعال شدن توان‌ها، گوهر فطری انسان نیز بروز متناسب داشته باشد.

پس سخن گفتن از تربیت در دوران طفولیت که فرزند مزین به گوهر خالص فطرت بدون زنگار است، سخن درستی نیست.

در این دوره، تربیت کودک به معنی آموزش مستقیم و باید و نباید کردن برای او معنایی ندارد. تنها لازم است شرایط و محیط زندگی کودک به گونه‌ای فراهم شود که در وهله اول سلامت و امنیت او در معرض انواع آسیب‌ها و اختلالات قرار نگیرد، و دوم اینکه نیازهای او به خوبی رفع شود.

تربیت کودک دوره اول رشد

آموزش مستقیم
باید و نباید کردن

آماده سازی شرایط و محیط زندگی
کودک برای:

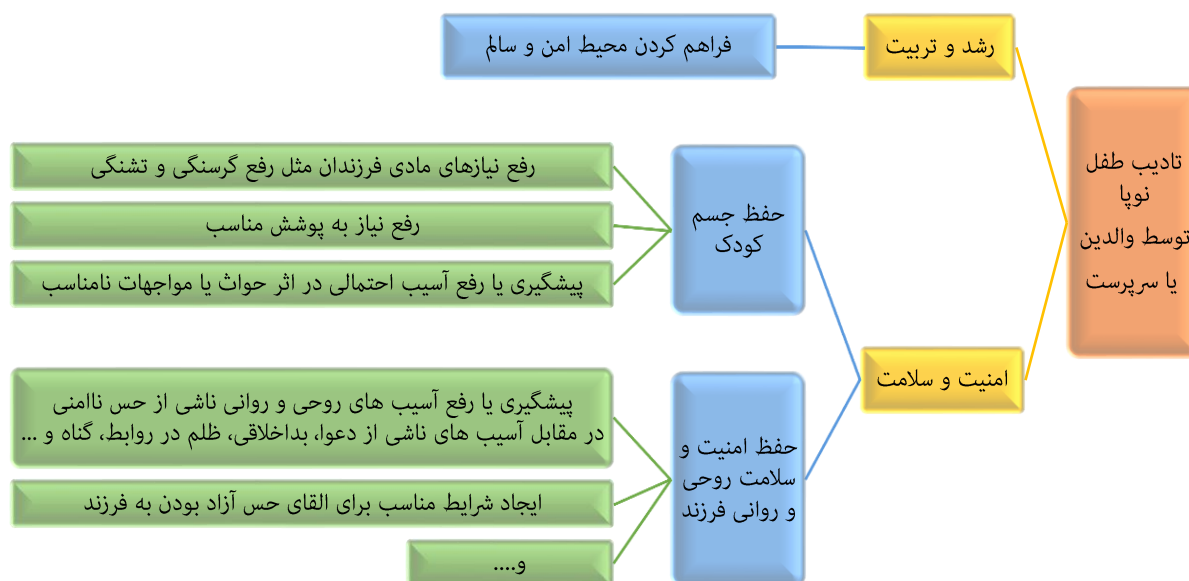
- حفظ از آسیب‌ها و اختلالات
- رفع نیازهای مادی و جسمی

به این ترتیب اقدامات لازم برای رشد و تربیت کودک، اقداماتی است که والدین و سرپرست کودک برای فراهم کردن محیط امن و سالم انجام می دهند. امنیت و سلامت، هم شامل مواردی می شود که به حفظ جسم کودک مرتبط است و هم مواردی که مربوط به حفظ امنیت و سلامت روحی و روانی اوست. این اقدامات برای مراقبت از اطفال که توسط والدین و سرپرست طفل انجام می گیرد، تأدیب نامیده می شود.^۱

والدین یا سرپرست، می توانند با فراهم کردن شرایط امنیت و سلامت، به طور مثال در موارد زیر، اقدام به تأدیب طفل نمایند.

- ✓ رفع نیازهای مادی فرزندان مثل رفع گرسنگی و تشنگی
- ✓ رفع نیاز آنها به پوشش مناسب از آسیب های محیطی یا آسیب هایی که در مواجهه با دیگران به آنها وارد می شود
- ✓ پیشگیری یا رفع آسیب های احتمالی به جسم کودکان در اثر حوادث یا مواجهات نامناسب دیگران با فرزند
- ✓ پیشگیری یا رفع آسیب های روحی و روانی ناشی از ایجاد حس ناامنی در اثر مواجه شدن با رفتارهای اطرافیان به ویژه سرپرستان طفل، از قبیل آسیب های ناشی از دعوا، بداخلاقی، ظلم در روابط، گناه و ...
- ✓ ایجاد شرایط مناسب برای القای حس آزاد بودن به فرزند
- ✓ و ...

^۱ جهت مطالعه بیشتر در این زمینه به کتاب «دوره های رشد تفکر اجتماعی ۱، تعلیم کلام و تأدیب نطق» مراجعه شود.

مسلم است با برطرف کردن موانع رشد، فرزند با قدرت فطری می‌تواند به‌خوبی در مسیر رشد قرار گرفته و قدرت ابراز درست منویات درونی را پیدا کند. در این صورت است که مجهز به توان تشخیص و تمایز در امور شده و می‌تواند به سلامت قدم در مسیر رشد در دوره دوم بگذارد و تحت تعلیم برای تشخیص خیر و شر قرار گیرد.

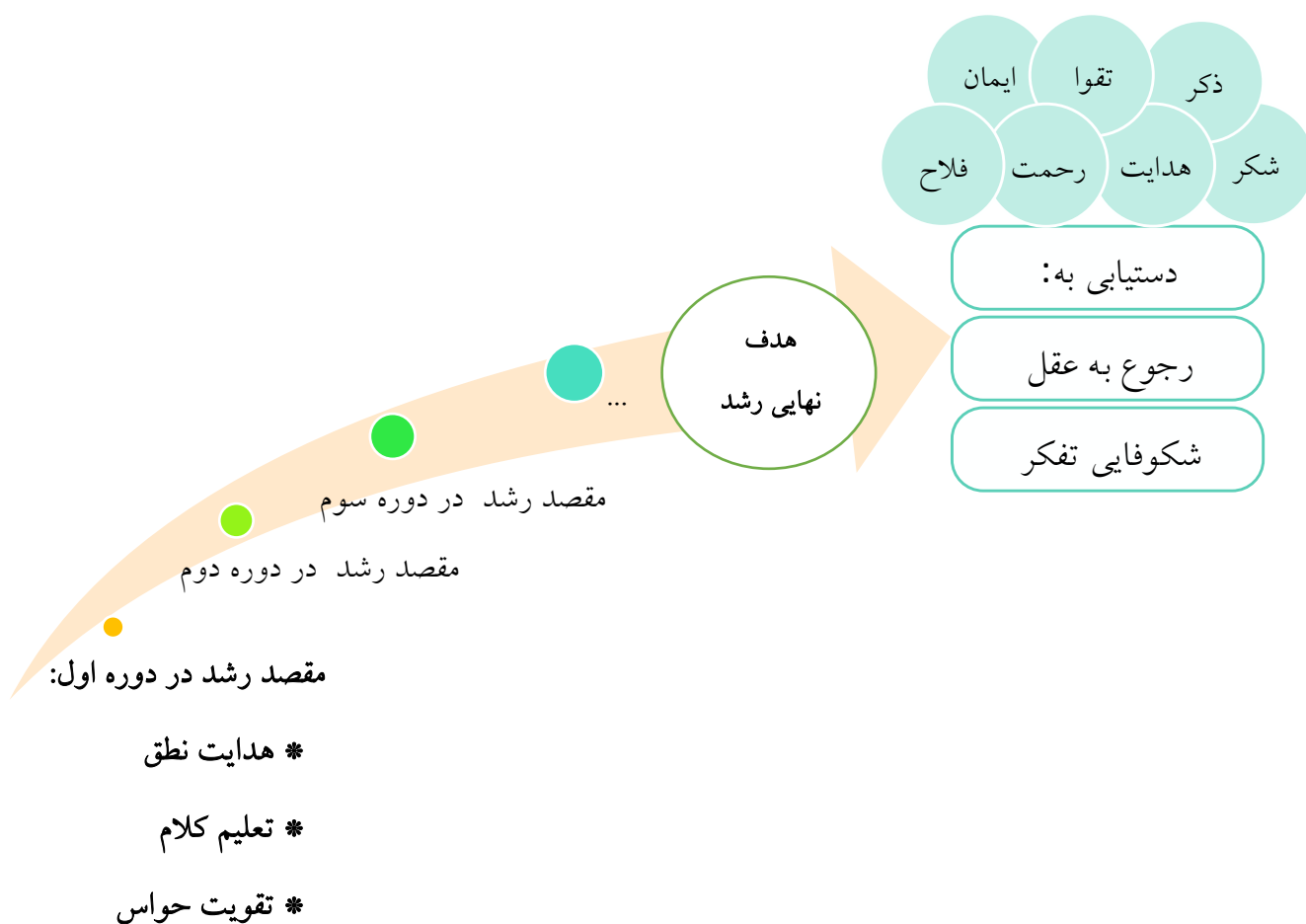
متن حاضر، بخش اول از مجموعه «فرزند باعرضه من» است که سعی دارد با آموزش ارائه‌دهندگان در حوزه مباحث مرتبط با والدین در تربیت فرزندان در دوره طفولیت، والدین را از اصول و مهارت‌های تربیت در این دوره آگاه نماید تا ان‌شاءالله اطفال نوپا، به دور از آسیب و ناامنی، در مسیر صحیح رشد خود قرار گیرند.

اقتضائات فرزند در دوره طفولیت

قصد والدین برای تربیت فرزند در دوران طفولیت این است که توان‌ها و اقتضائات طبیعی و فطری فرزند، هم‌راستا و هماهنگ، در مسیر رشد و ابراز قرار گیرند. اگر روند تربیتی به‌گونه‌ای رقم بخورد که توان‌های فطری که در فرزند به ودیعه نهاده شده است، متناسب با رشد طبیعی‌اش به ظهور و ابراز برسد، فرزند توانمندی خواهیم داشت که می‌تواند وارد مراحل رشد در دوره‌های بعد بشود.

برای اینکه والدین بدانند چگونه می‌توانند در هماهنگ شدن رشد طبیعی و فطری فرزندان نوپای خود ایفای نقش کنند، لازم است ابتدا مقصد این دوره را به خوبی بشناسند و سپس با شناخت اقتضائات و توان‌های فرزند در این دوره، در مواجهه با طفل نوپای خود، بر اساس این توان‌ها و اقتضائات برنامه‌ریزی و عمل نمایند. بنابراین قبل از پرداختن به نقش والدین در تربیت فرزندان، لازم است آگاهی لازم در این زمینه به دست آید.

مقصد رشد در دوره اول، در راستای رسیدن به غایت و هدف نهایی از رشد انسان، یعنی شکوفایی تفکر و رجوع به عقل و دستیابی به شکر، هدایت، ذکر، ایمان، تقوا، رحمت و فلاح است.

بنابراین غایت دوره اول رشد تحت عنوان دوران کودکی و طفولیت باید به گونه‌ای باشد که اهداف کلی رشد انسان را در ادامه مسیر محقق نماید. از این رو مهم‌ترین هدف در این دوره را می‌توان **هدایت نطق و تعلیم کلام و تقویت حواس** دانست به گونه‌ای که زمینه رشد بهتر در دوره‌های بعد را فراهم سازد.

هدایت نطق در این دوره از طریق تأدیب محقق می‌شود. تأدیب به معنای ادب کردن کسی است و ادب به معنای قرار گرفتن در حدود و ضوابط الهی و زینده شدن به تقیداتی از سوی ربّ است که موجب بروز هنر عبودیت در فرد می‌شود. این هنر به‌طور طبیعی در دوران اول رشد اجتماعی اتفاق نمی‌افتد و کودک نمی‌تواند خود را به این سطح از ادب برساند. زیرا قوای ادراکی عقلی او که عهده‌دار چنین درکی است فعال نشده است و نمی‌تواند قوانین را انتزاع کند و خود را در مدار آن قرار دهد. لذا برای عبودیت و ادب نیازمند نیروی خارجی والدین است. در این صورت والدین با اعمال ولایت خود به‌طور غیرمستقیم و بدون آنکه کودک بخواهد برای عبودیت داشتن و ادب‌دار بودن خود برنامه‌ای داشته باشد، او را در این فضا قرار می‌دهند. تأدیب

نطق کودک به معنای محدود کردن ضابطه‌مند نطق وی با در نظر داشتن مقررات مشخص و هماهنگ با نظام طبیعی اوست که موجب سوق دادن خودکار او به سمت غایتی مشخص می‌شود. با توجه به لزوم ایجاد فضا برای تأدیب کودک، لازم است این فرآیند و فضا دارای روح طیب باشد. بنابراین روح کلی حاکم در این دوره، با محوریت طبیات است. به این ترتیب زمین وجود کودک از طریق اعمال ولایت والدین بر فضای زندگی او، پاک شده و آماده تحقق عبودیت در دوره‌های بعد می‌شود.^۱ از اقتضائات و ویژگی‌های طفل در این دوره می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

اقتضائات طفل از منظر توان‌های طبیعی

طفل تازه متولدشده از حداقل توان‌های طبیعی از نظر حرکت، انجام کار، ارتباط برقرار کردن با اطرافیان و... برخوردار است. موجودی بسیار ضعیف که برای ادامه حیات خود نیاز جدی به دیگران دارد و اگر به تنهایی رها شود، قدرت برآوردن حداقل نیازهای خود و دفع آسیب‌های جسمی و جانی را نخواهد داشت.

اقتضائات طفل از منظر توان فطری

اما همین موجود ضعیف، با فطرتی پاک و خدایی متولد می‌شود. به گونه‌ای که والدین و سایرین می‌توانند نیاز به خدا و رجوع به او را با مشاهده افعال طفل بیاموزند.

اقتضائات ساختار وجودی در طفل

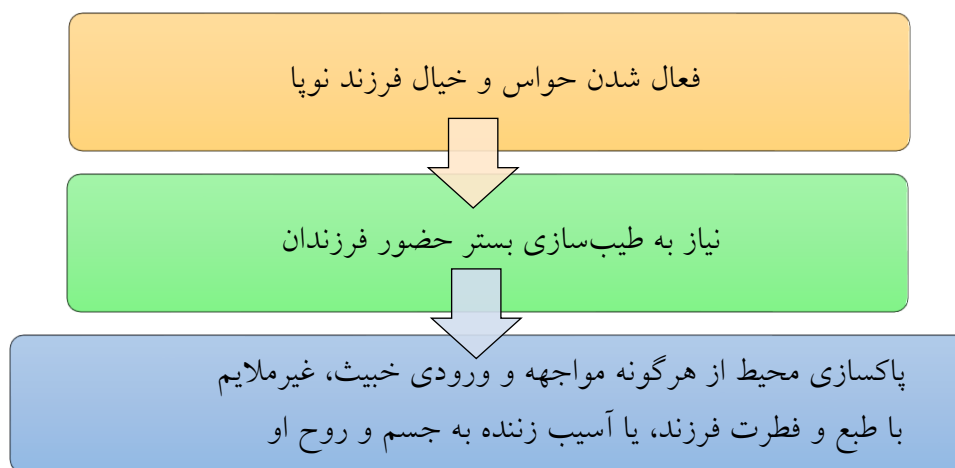
ساختار طفل در بدو تولد، به این صورت است که حس و عمل در او فعال است. سایر مؤلفه‌های ساختار وجودی شامل خیال، وهم، تفکر و تعقل، علم، ایمان و فعل و توجه به صورت بالقوه در طفل وجود دارد و به تدریج فعال می‌شود. برخی از این مؤلفه‌ها نیز در مواردی فعال هستند. به عنوان مثال طفل از طریق انسی که با مادر گرفته است، از همان ابتدا از طریق بو یا حس انس به مادر، حضور یا عدم حضور مادر را درک می‌کند و عکس‌العمل خود را به صورت گریه یا آرامش ابراز می‌کند. اما هنوز قدرت زیادی در ذخیره کردن انواع تصاویر، صوت‌ها، و... و رجوع آگاهانه به آن‌ها را ندارد. بنابراین به محض احساس گرسنگی، حس درد، احساس خطر و ناامنی و... عکس‌العمل از خود بروز می‌دهد.

^۱ جهت مطالعه بیشتر در این زمینه به کتب «دوره‌های رشد تفکر اجتماعی ۱، تعلیم کلام و تأدیب نطق» و «سند بایسته‌های تربیت کودک طیب» مراجعه نمایید.

این نکته را نیز نباید نادیده گرفت که به دلیل فعال بودن قدرت فطرت و زنگار نگرستن قدرت فطری، دریافت‌های طفل در زمینه‌های ملایم با فطرت یا مخالف آن و عکس‌العمل در مقابل آن‌ها نیز در این دوره بسیار قوی است.

در روایات خنده کودکان در هنگام خواب یا گریه آن‌ها به حضور و عدم حضور امام نزد طفل تعبیر شده است. مفضل می‌گوید از امام صادق(ع) پرسیدم چرا کودک گاهی بی‌دلیل می‌خندند و بدون اینکه دردی داشته باشد می‌گرید؟ امام(ع) فرمودند: «ای مفضل! هیچ کودکی نیست مگر آنکه امام را می‌بیند و با او نجوا می‌کند از این رو وقتی امام از او غایب شود، گریه می‌کند و هرگاه امام رو به او کند می‌خندند. (این رویه ادامه دارد) تا زمانی که زبان باز کند که در آن هنگام این در بر او بسته می‌گردد و مهر فراموشی بر قلبش زده می‌شود.^۱ با در نظر داشتن ویژگی‌های طفل از منظر ساختار وجودی و قدرت طفل از منظر پاک بودن و فعال بودن فطرت در او، لازم است والدین در مواجهه با طفل به موارد زیر توجه کنند:

- در این دوران حواس فرزند به سرعت در حال فعال شدن بوده و قدرت خیال نیز با همان سرعت در حال شکوفایی است.
- برای هم‌راستایی رشد طبیعی همگام با فطرت پاک و طالب پاکی در کودکان والدین باید با طیب سازی بستر حضور فرزندان، آن‌ها را در معرض مسائل و موضوعات طیب قرار دهند.
- این مهم، با پاکسازی محیط پرورش فرزندان از هرگونه مواجهه و ورودی خبیث که ملایم با طبع و فطرت فرزند نیست یا به جسم و روح او ضرر می‌رساند، توسط والدین انجام می‌شود.

برای پرورش طفل توسط والدین و سرپرست او، طبیات در پنج حوزه در نظر گرفته می‌شود:

^۱ علل الشرایع، صدوق، ج ۲، ص ۵۸۴

- دسته اول: طیبّاتی که به عنوان بستر رشد انسان و جامعه‌اند. در این دسته، طیب ولادت کودک از یک سو و داشتن بستری طیب در زندگی از سوی دیگر موردنظر است.
- دسته دوم: حقایقی که از جنس طیب‌اند و باعث فعال شدن طیبّات در انسان و جامعه می‌شوند، مانند عقاید و باورهای درست. در این دسته، باورمند شدن کودک به باورهای حق و درست که به آن قول طیب و کلمه طیب می‌گوییم، موردنظر است.
- دسته سوم: حالات و روابطی است که برای انسان و جامعه پس از درک طیبّات ایجاد می‌شود، مانند داشتن رفتارها و روابط سازنده با دیگران. در این دسته، روابط والدین با هم و نیز رفتارهای سازنده، درست و پاک آن‌ها پیش از تولد و بعد از آن مورد توجه است.
- دسته چهارم: صفاتی است که برای انسان و جامعه پس از درک طیبّات ایجاد می‌شود، مانند داشتن صفات پاکی همچون امانتداری و راستگویی. در این دسته، طیب ماندن فرزندان و ارتقای این صفت در او که از طیب بودن والدین و اطرافیان تأثیر گرفته، مورد نظر است.
- دسته پنجم: نتایجی است که در اثر برخورداری از طیبّات نصیب انسان و جامعه می‌شود، مانند آموزه‌ها و فرهنگ سازنده و پاک. در این دسته، دستیابی کودک به توان تفکر، رجوع به عقل، داشتن کلام طیب و نطق تأدیب شده و عواطفی سرشار از ایمان مورد نظر است.^۱

- ^۱ برای مطالعه بیشتر در این زمینه به کتب «سند بایسته‌های تربیت کودک طیب»، «فرآیند شناسی طیب» و «نظام‌سازی طیب» مراجعه نمایید.

پنج حوزه طبیات

۱. بستر رشد انسان و جامعه	۲. حقایق طیب: باعث فعال شدن طبیات در انسان	۳. حالات و روابط، پس از درک طبیات	۴. صفات ایجاد شده پس از درک طبیات	۵. نتایج حاصل از برخورداری از طبیات
طیب ولادت	عقاید و باورهای درست	داشتن رفتارها و روابط سازنده با دیگران	مانند: امانت‌داری، راستگویی	آموزنده‌ها و فرهنگ سازنده و پاک
بستر طیب در زندگی	باورمند شدن به باورهای حق و درست	روابط والدین با هم	منظور، طیب ماندن فرزند و افزایش این صفت	دستیابی کودک به: - توان تفکر - رجوع به عقل - داشتن کلام طیب - نطق تادیب شده - عواطفی سرشار از ایمان
	قول طیب، کلمه طیب	رفتارهای سازنده و پام آنها پیش از تولد و پس از آن	متاثر از طیب بودن والدین و اطرافیان	

علاوه بر هماهنگی رشد فطری و طبیعی طفل که از طریق طبیات اتفاق می‌افتد، والدین باید بدانند رشد امری تدریجی است و در زمینه فعال شدن مؤلفه‌های ساختار وجودی و توان‌های طبیعی طفل و بروز امور فطری نباید عجله داشته باشند.

در این دوره حس در کودکان فعال است و هنوز قدرت درک امور انتزاعی را ندارند بنابراین توضیح دادن و مطرح نمودن امور به صورت انتزاعی، که مستلزم قوه تفکر و سیر از موجود به مطلوب یا رجوع آگاهانه به منبع موثق و تعقل است، از ظرفیت درک طفل خارج است.

به این ترتیب والدین در روند پرورش فرزندان نوپای خود لازم است زبان و میزان فهم آن‌ها را در نظر بگیرند و متناسب با آن با فرزندان خود ارتباط برقرار نمایند.

اقتضائات طفل از منظر توان القاء پذیری

قدرت دریافت انسان به صورت القاء، از زمان انعقاد نطفه، دوران جنینی و در زمان طفولیت بسیار زیاد است. عمده تربیت نیز در همین دوران از طریق القای باورها، صفات، افعال شامل نیت‌ها، انگیزه‌ها، قصدها و ... اتفاق می‌افتد. به مرور با رشد انسان این قدرت نیز ضعیف می‌شود.

در دوران طفولیت، به‌ویژه ابتدای این دوره قدرت دریافت طفل از طریق القاء هنوز بسیار قوی است. بنابراین والدین و سرپرستان اطفال می‌توانند از این طریق باورها، صفات، افعال و رفتارهای طیب را به فرزند منتقل نمایند. کارهای زیر می‌تواند در تربیت و تقویت توان‌های طفل در راستای بروز توان‌های فطری مؤثر باشد. هرچه این اقدامات از روی علم و آگاهی و توجه صورت پذیرد، قدرت بیشتری در القاء به طفل خواهد داشت:

- اهتمام جدی والدین و سرپرستان فرزندان به:
 - شناخت و انجام واجبات و ترک محرمات
 - عمل به مستحبات و ترک مکروهات
 - مراقبت در زمینه‌های مختلف در حوزه اموال، دیدنی‌ها و شنیدنی‌ها، مواجهات، خوردنی‌ها، اعمال عبادی و ...
 - توجه به اثر قطعی این مراقبت بر پرورش کودکان
- اهتمام والدین به‌ویژه مادر به نماز، قرائت قرآن، ذکر و دعا، توجه به اذکار و ادعیه و ارتقا در اقامه نماز با توجه و اهتمام به انس و تدبر در قرآن
- ذکر و بیان اسماء الهی، اسامی ائمه، قرائت آیات و اذکار در محل حضور کودک با توجه به معانی اسماء و آیات و اذکار با صدای قابل شنیدن یا آرام
- اصلاح و ارتقای باورها در مسیر توحید و شناخت خدا توسط والدین
- اهتمام به آموختن علوم حقیقی توسط والدین
- اهتمام به تقویت و شکل‌گیری صفات نیکو در والدین مثل شجاعت، جوانمردی، کرامت، جود و ...؛ و توجه داشتن به تأثیر آن بر فرزندان
- اهتمام جدی برای اصلاح و حذف صفات و عادات بد به‌صورت جدی و بدون بهانه‌تراشی؛ و توجه داشتن به تأثیر چنین تلاشی بر فرزندان
- اهتمام جدی والدین و سرپرستان طفل بر رعایت حقوق دیگران و اصلاح روابط مبتنی بر احکام الهی، به‌ویژه در میان والدین و در خانواده و اجتناب جدی از ظلم در روابط به‌ویژه نسبت به افراد ضعیف‌تر، یتیم و مسکین، و توجه بر اثرات آن بر پرورش اطفال
- حضور در محل‌های طیب و پاک همراه با طفل و توجه به القای معنویت از طریق حضور در این اماکن مثل مساجد، مجلس ذکر و مجالس علما، حرم ائمه، جمع مؤمنین و ...

- پرهیز جدی از حضور در اماکن و مجالس گناه، جدال و دعوا و ... و دور کردن طفل از این گونه فضاها با توجه به تأثیر القایی منفی این اماکن و محیطها بر طفل
- و ...

اهتمام جدی والدین و سرپرستان فرزندان به:

راهکارهای تقویت توانهای طفل در راستای بروز توانهای فطری

- شناخت و انجام واجبات و ترک محرمات
- عمل به مستحبات و ترک مکروهات
- مراقبت در زمینه اموال، دیدنیها و شنیدنیها، مواجهات، خوردنیها، اعمال عبادی و...
- توجه به اثر قطعی این مراقبت بر پرورش کودکان
- نماز، قرائت قرآن، ذکر و دعا، توجه به اذکار و ادعیه و ارتقا در اقامه نماز با توجه
- انس و تدبر در قرآن
- ذکر و بیان اسماء الهی، اسامی ائمه، قرائت آیات و اذکار در محل حضور کودک
- توجه به معانی اسماء و آیات و اذکار با صدای قابل شنیدن یا آرام
- اصلاح و ارتقای باورها در مسیر توحید و شناخت خدا توسط والدین
- آموختن علوم حقیقی توسط والدین
- تقویت صفات نیکو در والدین مثل شجاعت، جواهدری، کرامت، جود و ...؛
- توجه به تأثیر این صفات بر فرزندان
- اصلاح جدی و بدون بهانه تراشی صفات و عادات بد؛
- توجه به تأثیر آن بر فرزندان
- رعایت حقوق دیگران و اصلاح روابط مبتنی بر احکام الهی،
- به ویژه در میان والدین و در خانواده
- اجتناب جدی از ظلم در روابط به ویژه نسبت به افراد ضعیف تر، یتیم و مسکین،
- توجه بر اثرات آن بر پرورش اطفال
- حضور در محل های طیب و پاک همراه با طفل
- توجه به القای معنویت از طریق حضور در مساجد، مجلس ذکر و مجالس علما، حرم ائمه، جمع مؤمنین و ...
- عدم حضور در اماکن و مجالس گناه، جدال و دعوا و ...
- دور نگه داشتن طفل از این گونه فضاها
- و ...

پس از شناخت اهداف و اقتضائات این دوره می توانیم به نقش تربیتی والدین و سرپرست فرزندان در این دوره بپردازیم.

نقش مادر در تربیت طفل

برای نگهداری و مراقبت از طفل لازم است نسبت به اقتضائات و ویژگی‌های او آگاهی لازم را داشت. دانستن اقتضائات و ویژگی‌های طفل به والدین کمک می‌کند موارد و مسائلی که بر فرزند تأثیر دارد را شناسایی و در راستای تقویت تأثیرات مثبت تلاش کنند و موارد منفی را حذف و کنترل نمایند.

فرزند در ابتدای دوران طفولیت از ابراز و بیان نیازهای خود ناتوان است. تنها راه ارتباط او با اطرافیان و اعلام نیازش، گریه است؛ بنابراین والدین برای تأمین امنیت و سلامت فرزند خود باید نیازهای جسمی و روحی او را بشناسند. تغذیه، خواب و آرامش، و تمیز بودن لباس طفل نیازهای جسمی است که باید برطرف شوند؛ اما در کنار نیازهای جسمی، نیازهای عاطفی و روحی طفل نیز باید مدنظر قرار گیرند.

انس با مادر و نیاز به دریافت محبت و آرامش از جانب مادر، حس امنیت را به طفل منتقل می‌نماید. انتقال آرامش و محبت مادر به طفل باعث رشد درست در طفل می‌شود. در مقابل، اضطراب، ناآرامی، نگرانی، حس کینه و بددلی و .. نیز به راحتی از طریق مادر به فرزند منتقل می‌شود. احساس ناامنی به واسطه القای این موارد می‌تواند موجب ایجاد اختلال و آسیب در روند رشد طفل باشد.

بنابراین مادران با قدرت القای بالایی که بر طفل خود دارند می‌توانند حس خوبی و امنیت و رشد را القا نمایند.

با توجه به این مسئله مادران در راستای القای محبت و انواع حس خوب و باورهای زیبا تلاش نمایند. بدیهی است القای چنین مواردی، با مزین بودن خود مادر به باورهای موحدانه، و دریافت رحمت، محبت و عشق توسط او، امکان پذیر است.

تحقق این ویژگی‌ها برای مادر مسئله دشواری نیست، چراکه ماهیت نقش مادری و زن بودن و فضلی که خدا برای او قرار داده است، بستر بودن برای نزول رحمت و جاری‌کنندگی آن برای سایرین است. بنابراین تنها کافی است زن، به عنوان مادر طفل، ویژگی‌های نقش خود را بشناسد و در راستای تحقق آن تلاش نماید. برخورداری از ویژگی لینت، نرمی و انعطاف موجب می‌شود تا نگهداری از طفل بهتر صورت پذیرد. از جمله موارد دیگری که مادر در ایفای نقش مادری خود باید به آن توجه نماید، برخورداری از ویژگی‌های زیر است.

تحقق هریک از این ویژگی‌ها موجب می‌شود مادر بیش‌ازپیش قدرت دریافت و انعکاس رحمت و مهربانی و محبت را داشته باشد.^۱

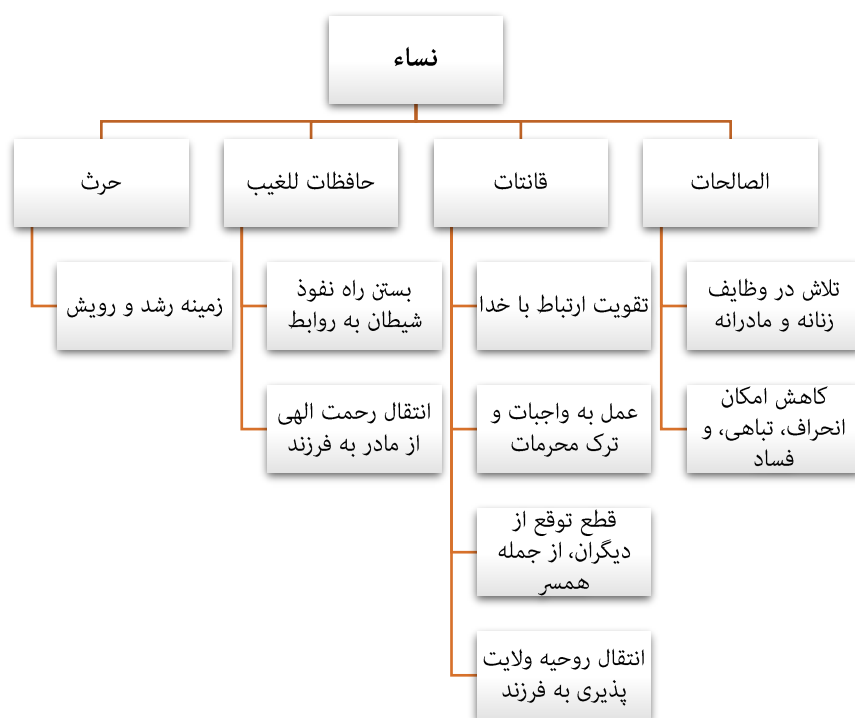
- مادر به‌عنوان زن قادر است چنان به ایفای نقش همسری و مادری بپردازد که منجر به رشد و قرار گرفتن افراد در نقش‌های خود شود. به عبارت دیگر زن از این حیث به‌عنوان محور خانواده قرار می‌گیرد و در انجام وظایف زنانه و مادرانه خود تمام تلاشش را می‌کند. به این ترتیب امکان انحراف، تباهی و فساد در ایفای نقش‌ها، رشد و .. در خانواده کم می‌شود. از این ویژگی زنان تحت عنوان صالحات در قرآن یاد شده است. (صالح)
- ویژگی دیگر مادر به‌عنوان زن این است که ارتباط خود با خدا را تقویت نماید و رحمت و رفع نیازهایش را از او بخواهد. عمل به واجبات، دوری از گناهان و ارتقای معنوی باعث بروز و ارتقای این صفت می‌شود. (قانت) با قطع توقع مادر از دیگران، همانند همسر و ... و نداشتن دید توقع محور در نگهداری از طفل در آینده موجب می‌شود مملو از نور و رحمت الهی شده و همین حس را به فرزند خود القاء نماید. این ویژگی به واسطه شناخت خدا و تقویت توحید ارتقا می‌یابد و برای ارتقای توحید لازم است مادران با قرآن و سیره پیامبر صلی‌الله علیه و آله و سلم و اهل بیت مطهر ایشان آشنا باشند. همچنین دعا و نماز در این مسیر بسیار راهگشاست.
- همچنین مادر با روحیه ولایت‌پذیری و حفظ قوامیت مرد می‌تواند این روحیه را به فرزند خود منتقل نماید تا فرزند در دوره‌های بعد پذیرای مقام ولایت پدر و در آینده پذیرای ولایت ولی الهی در مراتب طولی باشد. (قانت)
- ویژگی دیگر مادران حفظ سر و امین بودن است. (حافظات للغیب) به واسطه این ویژگی امکان نفوذ شیطان به روابط آن‌ها و نیز در ارتباط آن‌ها با فرزندشان به وجود نخواهد آمد. بنابراین رحمت الهی به واسطه مادر بدون آسیب و نقص به فرزند منتقل می‌شود.^۲

^۱ جهت مطالعه بیشتر درباره نقش زنان و مادر به کتب ساختار وجودی جامعه، تدبر در ساحت بیت، تدبر در ساحت جامعه و همچنین متن «سلامت روحی و جسمی مادران» به نشانی‌های زیر در سایت و پیام‌رسان بله مراجعه کنید:

- https://ble.ir/khanevade_jamei_tohidi
- <http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۱۱۱>

^۲ برای مطالعه بیشتر در این زمینه به تفسیر ذیل آیه ۳۴ سوره مبارکه نساء و کتاب تدبر در ساحت بیت مراجعه نمایید.

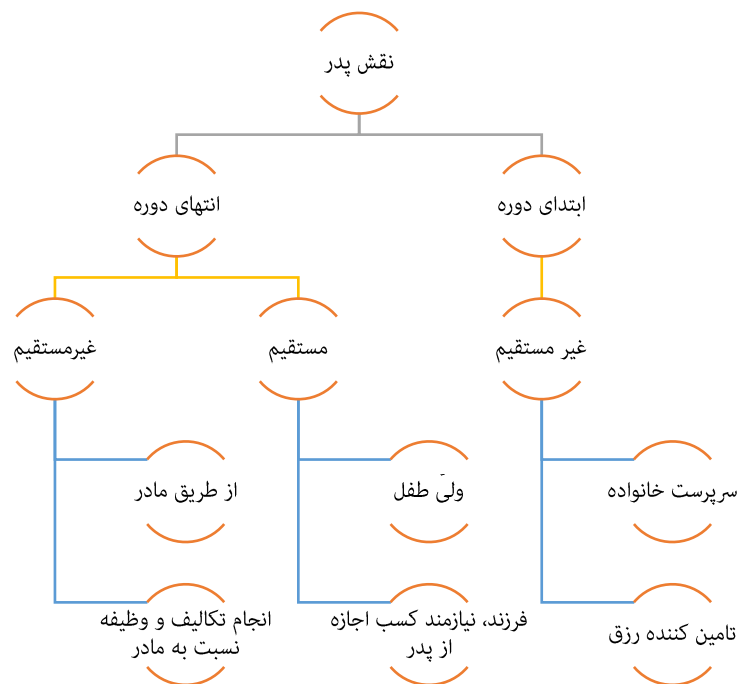
- بنابراین مادر به عنوان زن و کسی که زمینه رشد و رویش است (حرث) باید شرایط زمینه بودن را محقق نماید.^۱

^۱ برای مطالعه بیشتر در این زمینه به تفسیر ذیل آیه ۲۲۳ سوره مبارکه بقره و مقاله حرث به آدرس <http://quranetratschool.ir/?p=۵۵۹۷> در سایت مدرسه اهل بیت علیهم السلام مراجعه نمایید.

نقش پدر در تربیت طفل

در این دوره، در مقایسه با نقش مادر، نقش پدران در تربیت اطفال غیرمستقیم است. در ابتدای این دوره، نقش پدر، سرپرستی خانواده است؛ اوست که روزی طفل را تأمین می‌کند و در اختیار مادر قرار می‌دهد. با نزدیک شدن به پایان دوره، نقش پدر، مستقیم‌تر می‌شود؛ چون با شکل‌گیری قدرت تمایز و تشخیص در اطفال، توان تکلم و واضح کردن منظور خود و بروز درونیات را می‌یابند. در این برهه، پدر از کسی که صرفاً رزق رسان طفل است به ولی طفل که باید از او اجازه بگیرد، تغییر نقش می‌دهد. اما نقش غیرمستقیم پدر در این دوره از طریق مادر محقق می‌شود. درواقع پدران با انجام تکلیف و وظیفه خود نسبت به مادر فرزندشان، به ایفای نقش در قبال آن‌ها می‌پردازند.

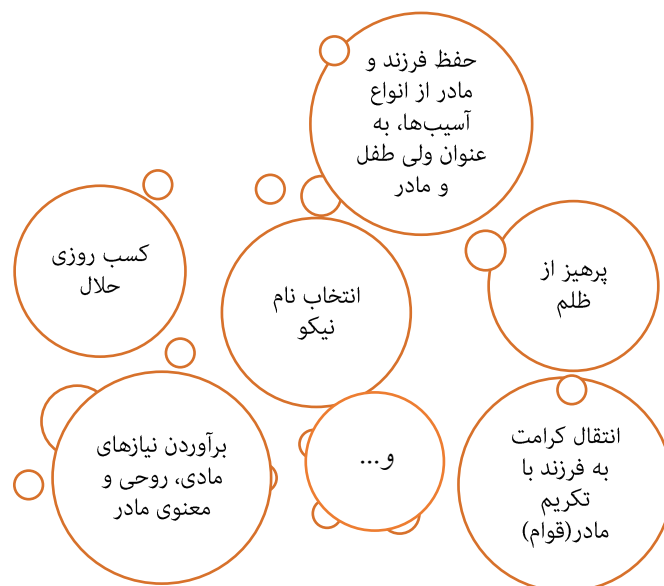

مسائلی که لازم است در این دوره پدران نسبت به آن‌ها در قبال فرزندان خود اهتمام داشته باشند شامل موارد زیر است:

- پدران موظف هستند نام نیکو برای فرزندان خود برگزینند. این نام‌گذاری صرف صدا کردن و نشان‌دار کردن یک فرد به یک اسم نیست، بلکه برای انتخاب نام، به مفهوم و مقصدی که هر نام به آن دلالت می‌دهد، و به القای مقاصد و اهداف والا توسط نام به فرزندان، توجه می‌شود.
- کسب روزی حلال و مراقبت از بروز نکردن ظلم در مواجهات از دیگر وظایف پدر در قبال فرزندان است که بر تربیت و رشد آن‌ها تأثیر به‌سزایی دارد.

- تکریم مادر طفل و برآوردن نیازهای مادی و روحی و معنوی او که منجر به انتقال کرامت به فرزند و شکوفایی استعدادها و رشد او در سایه احساس امنیت و آرامش مادر می‌شود. بدیهی است هر قدر توان‌های روحی و استعدادهای مادر به بروز برسد و تقویت شود، می‌تواند صفات بهتری را به فرزند خود منتقل نماید و قدرت مراقبت بیشتری از فرزند دارد. (قوام)^۱
- حفظ فرزند و مادر از انواع آسیب‌های ناشی از رخدادها، حوادث و مواجهات یکی دیگر از وظایف پدر می‌باشد. مرد به‌عنوان کسی که از آسیب‌های اجتماعی مطلع است و قدرت اقدام و عمل در این حوزه را دارد به‌عنوان ولی طفل و مادر او می‌تواند آسیب‌ها را شناخته و تدابیر لازم برای پیشگیری یا رفع آن‌ها را به کار بگیرد. بنابراین بر مادر طفل لازم است برای نگهداری و اقدام برای تربیت طفل و دخل و تصرف در امور او با اجازه پدرش دست به اقدام بزند.
- و ...

مسائلی که پدران در قبال فرزندان باید اهتمام داشته باشند:

^۱ برای مطالعه بیشتر در این زمینه به تفسیر ذیل آیه ۳۴ سوره مبارکه نساء و کتاب تدبیر در ساحت بیت مراجعه نمایید.

نقش روابط والدین با یکدیگر در تربیت فرزند

علاوه بر نقش اختصاصی هریک از والدین در رشد و تربیت فرزندان در دوران طفولیت، نوع رابطه آنها نیز بر طفل و رشد او اثرگذار است.^۱ اگر روابط زوجین این ویژگی‌ها را داشته باشد به صورت مستقیم بر رشد کودک اثرات مثبت دارد:

- روابط سرشار از عاطفه و حس انس و رزی باشد. تحقق این حس در روابط صرفاً مستلزم تعهد و هم‌راستایی با پیوند زوجیتی است که بین آنها برقرار شده و ماهیتی جز برقراری پیوند و دریافت رحمت و مهر و عطفوت ندارد.^۲
- روابط میان والدین با یکدیگر باید سرشار از احساس مسئولیت، شناخت و رعایت حقوق همسر باشد. روابط مبتنی بر توقع و حس حق‌به‌جانب بودن یک‌طرفه، باعث اختلال در روابط عاطفی و سرشار از رحمت میان آنها شده و تبعات ناشی از این اختلال به فرزند منتقل می‌شود. در نتیجه‌ی ارتباط صحیح والدین در این زمینه، تأثیر آن بر فرزندان در آینده، در قالب بلوغ عاطفی و شناخت نقش و انجام مسئولیت‌های خود می‌تواند بروز نماید.
- روابط والدین با یکدیگر باید روابطی به دور از آسیب و گناه باشد. بنابراین شناخت و عمل به واجبات و مستحبات در روابط و ترک جدی حرام و گناه به شدت بر طفل و تربیت او اثر دارد. در این زمینه کسب مال حلال از جانب پدر و مراعات‌های مادر در مواجهه با نامحرم و سایر محارم به جز همسر در اصلاح و ارتقای روابط آنها تأثیر بسزایی دارد.^۳
- روابطی سرشار از سخنان نیکو، رفتارهای زیبا، قدرت همفکری و مشورت برای تحقق اهداف و یاری در امور به یکدیگر، محیطی امن و سالم برای رشد فرزندان فراهم می‌کند.^۴

^۱ برای آگاهی بیشتر درباره روابط مؤثر زوجین به متن «رحمت خدا در خانه ما» به نشانی‌های زیر در سایت و پیام‌رسان بله مراجعه کنید:

▪ https://ble.ir/khanevade_jamei_tohidi

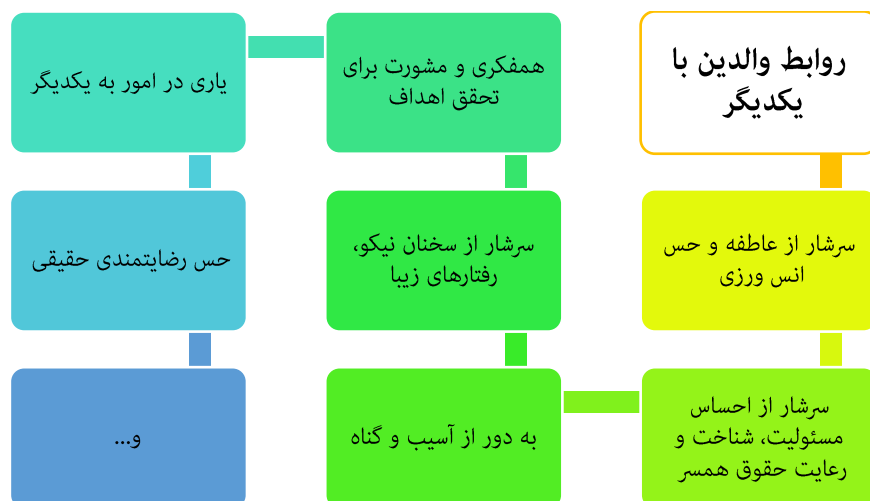
▪ <http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۱۱۱>

^۲ برای مطالعه بیشتر در این زمینه به تفسیر ذیل آیه ۲۱ سوره مبارکه روم و کتاب «تدبیر در ساحت بیت» و «خانه‌ای متصل به خانه رسول» دفتر اول و دوم مراجعه نمایید.

^۳ جهت اطلاع از احکام حلال و حرام در زمینه روابط و درآمد به رساله عملیه مراجع مراجعه نمایید. همچنین برای اطلاع از رعایت حدود پوشش به سند «مبانی لباس و بایسته‌های پوشش» مراجعه نمایید.

^۴ جهت اطلاع بیشتر از مهارت‌های هم‌کلامی، هم‌فکری، هم‌دلی، هم‌کاری، هم‌راهی و ... به کتاب «اصول و مهارت‌های بلوغ باهم بودن» مراجعه نمایید.

- هرچه رضایت زوجین در روابط با یکدیگر ارتقا پیدا نماید، امکان انتقال حس رضایت و شادی و امنیت بیشتری به فرزند خود را دارند. برای ارتقای حس رضایتمندی حقیقی در روابط والدین، لازم است با شناخت نقش خود در این رابطه و مقاصد حقیقی، حس سودمند بودن، ارزشمندی حقیقی، داشتن برنامه و هدف ماندگار، دیگرخواهی، و ولایت‌پذیری را در این رابطه محقق نمایند.^۱

^۱ جهت اطلاع بیشتر از مهارت‌های رضایتمندی زوجین به کتاب «اصول و مهارت‌های شادکامی مبتنی بر قرآن و روایات» و متن «رضایتمندی در زندگی» به نشانی‌های زیر در سایت و پیام‌رسان به مراجعه کنید:

▪ https://ble.ir/khanevade_jamei_tohidi

▪ <http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۱۱۱>

در کنار همه مطالب عنوان شده در راستای تربیت فرزندان در دوران طفولیت، والدین باید بدانند تنها رب و تربیت‌کننده، خداست.

با توجه به این نکته، والدین از توکل و دعا برای فرزند غفلت نکرده و خود را تنها عامل به تکلیف و وظیفه‌ای می‌دانند که خدا برای آن‌ها به عنوان پدر و مادر تعیین نموده است.

فرزندان امانت‌هایی از جانب خدا هستند که به والدینشان سپرده می‌شوند و رحمت و برکات زیادی برای آن‌ها به ارمغان می‌آورند. این برکات و رحمت‌ها در قالب توانمندی هریک از والدین در ایفا و تکمیل نقش‌های اجتماعی‌شان، رفع نواقص و ارتقای آن‌ها در روند تربیت فرزند کاملاً مشهود است.

این ارتقا و اصلاح را در موارد زیر می‌توان مشاهده کرد:

- شناخت و عمل به وظیفه بر اساس نقش و فضلی که خداوند برای هریک از والدین قرار داده است و ارتقای آن به انگیزه تربیت و تأثیرگذاری بهتر بر فرزند.
- تلاش برای رفع نواقص و کمبودها در نوع فکر و باور، شناخت نسبت به مسائل لازم، تقویت ایمان، صفات و عمل به منظور تأثیرگذاری بهتر در روند تربیت کودکان
- تلاش در راستای شکوفایی صفات مؤثر بر فرزند که از والدین به ارث می‌رسد؛ همانند عقلانیت و شجاعت که از مادر به ارث می‌رسد و ادب که از پدر به ارث می‌رسد.
- مراقبت از سلامت و قوای جسمی در مسیر درست برای تولد فرزندان سالم و قوی و تلاش در جهت برطرف شدن نواقص و مشکلات جسمی مؤثر بر فرزندان
- ارتقای نیت و انگیزه برای طلب فرزند و در روند تربیت او و بالا بردن افق دید از اینکه تربیت و رشد را برای فرزند خود بخواهند به دید جهانی در راستای تشکیل امت واحده و دعا برای همه فرزندان و ...

به این ترتیب تولد و رشد فرزندان بهانه‌ای است برای اصلاح و ارتقای والدین آن‌ها. موهبتی که به واسطه این تولد و تلاش در راستای تربیت نصیب والدین می‌شود، نعمتی است که هزاران بار شکر نیز بر آن کافی نیست. همین اصلاح رویکرد والدین مبنی بر اینکه خدا را تنها تربیت‌کننده و حضور طفل در زندگی را رحمت بدانند؛ خود می‌تواند عامل رشد و اصلاح مواجهاات والدین در تربیت فرزندان شود.

به این ترتیب به جای اینکه بخواهند فرزند را تربیت کنند، به لحظه لحظه بودن با طفل به چشم کلاس درس توحید و خداشناسی و خودشناسی نگاه می کنند و قدر این لحظات را خواهند دانست

به امید تولد و رشد فرزندی که سراسر برکت و رحمت برای خانواده و جامعه خود هستند

و سرمایه های امت واحده توحیدی به امامت امام زمان می باشند.

آنچه گذشت، با عنایت صدیقه طاهره، حضرت زهرا سلام الله علیها

توسط

سمیه افشار و مریم کوچکزاده

برگرفته از کتب مرتبط در این حوزه آماده شده است.

(فهرست کتب در بخش منابع ذکر شده است.)

برای کمک به ارائه‌دهندگان محترم و سهولت در انتقال مطالب،

با تلاش خانم‌ها مرضیه وحدانی و یاسمن آصفی

نمودارهایی در متن آورده شده

و محصولاتی متناسب با فضای مجازی، تولید شده است.^۱

^۱ برای دسترسی به متن و محصولات، به آدرس‌های زیر مراجعه شود:

➤ کانال آموزش_تخصصی_خانواده_و_جامعه_توحیدی، در پیام رسان بله:

▪ https://ble.ir/khanevade_jamei_tohidi

➤ در سایت مدرسه خانواده:

▪ <http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۱۱۱>

فهرست منابع و مآخذ

برای تهیه متن حاضر، کتب مختلفی درباره توانمند سازی فرزندان مطالعه شده است. همچنین آیات و روایات مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است.

• قرآن کریم:

○ مطالعه سوره‌های مبارکه

— نساء

— روم

— بقره

○ بررسی غرض سوره‌ها

○ مطالعه تفسیر المیزان این سور

○ استخراج نکات مرتبط با خانواده و تربیت فرزند

• ترجمه تفسیر المیزان

• التحقيق في كلمات قرآن كريم

• کتب مرتبط با تربیت کودک مربوط به انتشارات قرآن و اهل بیت

این کتب توسط گروه پژوهشی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند. ممکن است عین مطالب این کتب ذکر نشده باشد اما از مطالب این کتب استفاده شده است.

○ کتاب تدبیر در ساحت بیت

○ کتاب تدبیر در ساحت جامعه

○ کتاب دوره‌های رشد تفکر اجتماعی ۱، تعلیم کلام و تأدیب نطق

○ کتاب دوره‌های رشد تفکر اجتماعی ۴، بلوغ عاطفی

○ کتاب ساختار وجودی انسان

○ کتاب ساختار وجودی جامعه

○ کتاب خانه‌ای متصل به خانه رسول، دفتر اول و دوم

○ کتاب اصول و مهارت‌های تربیت کودک ۲ تا ۷ سال با رویکرد طیب‌گزینی

- کتاب اصول و مهارت‌های بلوغ با هم بودن
- کتاب اصول و مهارت‌های شادکامی مبتنی بر قرآن و روایات
- کتاب تفکر امّی؛ پایه‌ای‌ترین توان دریافت حقایق
- سند بایسته‌های تربیت کودک طیب
- کتاب چگونه با کودکان خود طیب سخن بگوییم؟
- کتاب معناشناسی طیب و خبیث
- کتاب فرایندشناسی طیب
- کتاب نظام‌سازی طیب
- سند مبانی لباس و بایسته‌های پوشش

● سایر منابع

- نظام‌نامه تربیت نیرو در حوزه خانواده به آدرس:
<http://quranetratschool.ir/?p=۲۰۹۷۵>
- «رحمت خدا در خانه ما» به آدرس:
<http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۱۱۷>
- «رضایت‌مندی در زندگی» به آدرس:
<http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۵۰۳>
- «سلامت روحی و جسمی مادران» به آدرس:
<http://quranetratschool.ir/?p=۲۴۱۱۸>
- مقاله حرث به آدرس:
<http://quranetratschool.ir/?p=۵۵۹۷>